

## Ombudsmanok országa

### Díjnyertes pályázatok

Budapest Főváros Önkormányzata, Pest Megye Önkormányzata és a Budapest Főváros Önkormányzatának Területi Gyermekvédelmi Szakszolgálat, a fővárosi és Pest megyei gyermekvédelem 100 éves jubileuma alkalmából meghirdetett szakmai tapasztalat-feldolgozó pályázatának díjnyertes pályázatait és pályázói:

I. díjat nyertek: A Menedék Alapítvány Mamásotthon történeti bemutatása napjainkig című dolgozatával, Híri Gabriella a Menedék Alapítvány Mamásotthon és Fiúotthon vezetője

Vidéki illetőségű gyermekek a fővárosi szakellátásban című dolgozatával, Domonkosné Balogh Ildikó gyámi tanácsadó - Fővárosi TEGYESZ

II. díjat nyertek: A gyermekvédelmi szolgáltatások kiépítése Pesterzsébeten című dolgozatával, Híres Angéla intézményvezető és Schmidtne Buda Andrea szakmai vezető, Pesterzsébeti Család- és Gyermekvédelmi Központ

Rítus, hagyomány és tradíció a nevelés folyamatában című dolgozatával, Árkus Péter nevelőtanár, Budapest Főváros Önkormányzatának Bokréta Lakásotthonai

III. díjat nyertek: A különböző gondozási helyeken nevelkedő testvérek közötti kapcsolatok alakulásának tendenciái a szakellátásban című dolgozatával, Kulcsár Mariann gyámi tanácsadó - Fővárosi TEGYESZ

A gyermekvédelem hétköznapjai című dolgozatával, Kiss Ildikó nevelőszülői tanácsadó, PETEGYESZI

Külön díjat nyert: Naplórészletek I-XXIV. című dolgozatával, dr. Nedeczky György jogász, egykori árvaszéki, majd gyámhatósági vezető

A díjazottaknak gratulálunk, munkáikat publikáljuk a Család Gyermek Ifjúság és a Kapocs című folyóiratban.

*Molnár László  
a Bíráló Bizottság nevében*

*Ha van a világon hely, ahol minden ügynek szószólója van, az Egyesült Államok az. Nem meglepő tehát, hogy a gyermekügyek védelmezői, a legkülönbébb küldetéssel, feladatkörrel és szervezeti felépítésben tevékenykedő biztosok, ombudsok mindenhol, minden államban ott vannak. És nem csak vannak, hanem tudják is róluk, hogy hozzájuk lehet fordulni. Alapvető feladatuknak tartják, hogy a gyermekeket és családjaikat érintő nehézségeket és eseteket a köz figyelmébe ajánlják. Hogy tájékoztassák a közvéleményt a gyermekpolitika irányairól, aktuális változásairól, a jogszabálmódosulásokról. A lehető legkomolyabban veszik azt a megbízatásukat, hogy a gyermekvédelmi eljárásokban gyakran néma áldozatokként résztvevő gyerekek hangjaként felszólaljanak. Van köztük olyan hivatal, amelyik évente 50 000 gyerek problémájával foglalkozik.*

A 70-es években kezdődött, amikor is néhány államban (Alaska, Arkansas, Florida, Illionis, South Carolina) a modellként elhíresült rhode island-i Iroda mintájára gyerekjogvédő szervezetek létesültek 'Az Ombudsman Hivatala' elnevezéssel. A fő céljuk az volt, hogy a gyermek- és ifjúságvédelemmel foglalkozó állami szervek szolgáltatásaival kapcsolatos panaszokat kivizsgálják. Emellett hangsúlyossá vált a jogvédelem biztosítása: a gyermekvédelmi és bírósági eljárásokban résztvevő gyermek és családja törvényes jogainak és érdekeinek oltalmazása.

### A MODELL

A modellül szolgáló irodát 1979-ben állították fel: ez tulajdonképpen jogi irodaként képviseli a gyermekvédelem rendszerével kapcsolatba került személyek érdekeit, kivizsgálja a Gyermek-, Ifjúsági és Családügyi Minisztérium elleni panaszokat, megoldási lehetőséget kínálva a gyermekvédelmi gondozásba vont gyermek jogainak sérülésekor. Különös figyelmet szentel az Iroda azoknak a gondozás alatt álló gyermekeknek az ügyeire, akiknek nincs jog adta lehetősége kirendelt védőhöz, valamint azon esetekre, amikor van jogi képviselő a Családi Bírósági eljárásban, de további jogi segítségnyújtás szükséges olyan kiegészítő kérdések rendezéséhez mint közérdekű munka, oktatás, lelki gondozás és foglalkoztatás. Ahhoz, hogy a biztos megfelelően eljárjon ezekben az ügyekben, széleskörű, törvényen alapuló jogok és hatáskörök kelljenek, ideértve a gondozott gyermekkel való négy szemközti és személyes megbeszélés lehetőségét, a gyermekre vonatkozó iratok megtekintését, másolását; a gyermekkel együtt élő, vagy vele közös egészségügyi ellátásban részesült személy(ek) megidézése is fontos jogkör, valamint arra alkalmas módokon nyilvánosan terjesztheti az Iroda működési céljait és társadalmi szerepkörét. Fennállásának első 15 évében több mint 700 esetet kezelt, többségében különféle szakemberek, nevelőszülők, családtagok és más érintett állampolgárok panaszai nyomán indult eljárásokban.

A rhode island-i tapasztalatok szerint az ombudsman munkájának hatékonysága elsősorban függetlenségének fokától és attól függ, hogy milyen eszközöket biztosítanak számára a panaszügyek kivizsgálásához, a tényfeltáráshoz. Pusztán az a tény, hogy ez az Iroda viheti a peres ügyet a gyermekvédelmi gondozásban lévő gyermek érdekeit képviselve, igen nagy jelentőséggel bír, hiszen ez a lehetőség teremt esélyt a panaszok megfelelő súlyú megtárgyalására, és vezethet időszerű anyagi és eljárásjogi változásokhoz.

E modell szerint az ombudsmani iroda funkciója sokrétű: magában foglalja pl. a gyermekvédelmi gondozásban nevelkedett gyermekek haláleseteinek kivizsgálását, ahol a hivatalos eljárást speciális, multidiszciplináris szakembergárda végzi, bevonva az Iroda munkatársait és más, az effajta tényfeltáráshoz rendkívül tapasztalt közösségi tagokat. A vizsgálatok eredményeit, az általánosan levonható tapasztalatokat és változtatási javaslatokat nyilvános jelentésben teszik közzé. A halálesetek ombudsmani nyomozásának lehetősége törvényes felhatalmazáson alapul. Másik kiemelt terület az állami és magán menhelyek, bentlakásos intézmények működé-



sének, körülményeinek periodikus vizsgálata. Ez elsősorban a gondozott gyermekek törvényes jogainak betartását, és azt kontrolálja, hogy az adott intézmény megfelelő biztonságot és kényelmet nyújt-e a felvállalt és ellátandó feladat tükrében. Alapvető szempontja ezeknek a felülvizsgálatoknak, ellenőrzéseknek, hogy maguktól az érintett gyermekektől kapjanak visszajelzést a program minőségéről, és egyúttal tájékoztassák őket jogaikról. Ennek érdekében történik meg az is, hogy az ellátást nyújtó intézmények mindegyikének elküldik a gyermekek jogait tartalmazó kódex másolatát. Itt van nagy jelentősége annak, hogy az ombudsman bármelyik gondozott gyermekkel akár írásban, akár szóban személyesen, négy szemközti is érintkezhet, mert ezzel nagyobb az esélye reális információk kérésének, illetve közlésének. Az Iroda megállapítja a gondozásban lévő gyermekeknek nyújtott ellátás minőségét az összesített intézményi abúzus-vizsgálatok alapján. E záródokumentum következményeként – melyet természetesen eljuttatnak a fő címzettek, a szakminisztériumnak is -, az Iroda kezkeskedik a gyermekek védelme érdekében szükséges további eljárások lefolytatásáért.

Hozzá tartozik a feladatok ellátásához az is, hogy az Iroda aktív szerepet vállaljon a jogszabályalkotás és köznevelés folyamataiban. Ennek megfelelően képviselteti magát minden fontos „lobbihelyszínen”, gyermekügyekben döntési kompetenciával bíró fórumokon, jogszabály előkészítésben illetékes bizottságokban. Éves jelentésében a biztos közlést minden, az adott évben elfogadott, gyerekekre vonatkozó jogszabályi változást. Meglehetősen „jelen van” a nyilvánosságban, és feladatának tekinti a társadalom széles rétegeinek megszólítását: nyilvános meghallgatásokat tart, kutatási eredményeket ismertet, konferenciákon szólal fel, koalíciókat kezdeményez – a gyermekügyek előbbremozdítása ürügyén.

Az általános témákon túl, a speciális szükségletű gondozott gyermekek igényeire reflektálva (legyenek azok bűncselekmények áldozatai vagy speciális oktatásban részesülők), az Iroda jogsegély és egyéb tanácsadási programokat működtet kifejezetten ezen csoportokat megcélozva. Így pl. ezt az Irodát jelölte meg a vonatkozó jogszabály, hogy áldozatsegítő projektjén keresztül azonosítsa és képviselje azokat a gondozott gyermekeket, akik esetében járható út a károk-sérelmek helyreállítása, a kártérítés. Ugyanígy kiemelten fontosnak tekintik azoknak a gyerekeknek a képviselést, akik szülei nem tudnak vagy nem akarnak döntést hozni oktatási kérdésekben: az Iroda által menedzselte állami helyettes szülő/oktatási tanácsadó program keretében.

### ...ÉS A TÖBBIEK

Az Egyesült Államokban működő ombudsmani szervezetek és ombudsmani feladatokat ellátó, ilyen típusú intézmények felépítésének és működésének átfogó vizsgálata a 90-es években történt meg. A nyilvánosságra hozott összefoglaló tanulmány' szerint az USA államaiban különböző felépítéssel, szervezettel, költségvetési lehetőségekkel, de meglehetősen homogén feladat- és hatáskörrel működnek e gyermekjogvédő intézmények.

### Létrehozójuk

és fenntartójuk szerint szokás állami-kormányzati önálló, illetve minisztériumokhoz rendelt, valamint nonprofit, civil szervezetként működő ombudsmani irodákat megkülönböztetni. Van olyan állam, ahol általános „szociális ügyi ombudsman program” működik, és ezen belül látják el a gyermekjogvédelmet is: az ilyen komplex intézmények eseteinek 25-40%-a gyermekvédelmi ügy. Gyakori az önkéntesekkel dolgozó szervezet is. Van olyan iroda, amelyik három munkatárssal dolgozik, és olyan is, ahol huszonegy az alkalmazottak száma. Valamennyi iroda deklarált

- **célja**, küldetése, hogy hozzásegítse az állampolgárokat panaszai vagy problémáik kivizsgálásához, különös tekintettel a speciális jogvédelemre szoruló gyermekek ügyeire: sajátos eszközeivel őrködik a gyermekek jogainak betartása és jóléte fölött.

- **Esetköreikből** jól kirajzolódik a tevékenységük profilja. Ezek az ombudsmani irodák elsősorban az állami gyermekvédelem keretei között élő gyermekek és hozzátartozóik ügyeivel foglalkoznak. Sok helyen az esetek döntő részét azon panaszügyek teszik ki, ahol a gyermekvédelmi szervek abúzus ügyeinek kezelése során tapasztalt nem megfelelő vagy jogellenes magatartás miatt indítottak eljárást. Némelyik államban külön ombudsmanja van pl. a mentális retardációs és mentális egészségügyi problémáknak, vagy - mint Minnesotában - éppen az indiánok, spanyolajkúak, fekete-minnesotaiak és ázsiai-minnesotaiak ügyeinek.

- **Jogukban áll** vizsgálni a gyermekvédelmi szolgáltatást, az igazságszolgáltatást, a gyermekelhelyezési eljárásokat és azok szupervízióját, a nevelőszülői ellátást mind állami, mind magán szerveknél. A hatékonyság érdekében gyakorlatilag hivatalos nyomozást vezethetnek: kihallgathatnak, tanúként idézhetnek és bizonyítékok szolgáltatására szólíthatnak fel érintett személyeket. Jogvédelmet biztosítanak klienseik számára, és gyakran használt szolgáltatás a mediáció is. Bizonyos államokban az ombudsman jogkörébe beletartozik a gyermek oldalán történő pereskedési lehetőség is, azonban nem ez az általános.

- **Lobbitevékenységük** is széleskörű: sikereket értek el a mindenkit megillető minőségi és elérhető egészségügyi ellátásért folytatott kampánnyal, hatással voltak a törvénykezésre a gyermekbántalmazás és elhanyagolás kezelésének reformja során, de küzdöttek a nevelőcsaládok és szociális munkások képzéséért, összekapcsolva az örökbefogadási és nevelőszülői elhelyezési eljárások fejlesztésével is. Kötelezően és önkéntes alapon is rendszeresen közlést tesznek

- **jelentéseket** fiatalokorú elkövetők, iskolakerülés, egészségügyi biztosítással nem rendelkező gyerekek, halállal végződő gyermekbántalmazás és bűncselekmények, családjukból kikerült gyermekek elhelyezési körülményei témákban. Emellett elismert feladatuk a kormányzati szervek számára reformjavaslatokat kidolgozni akár azok család és gyermekvédelmi politikáját, akár eljárásaikat illetően. Néhány iroda ingyen elérhető, telefonos forró-drót szolgáltatást is működtet.

Gy.É.

1. Ombuds, ombudsperson. Politikailag korrekt kifejezés a korábban - és hazánkban is - elterjedtebb 'ombudsman' megjelölés mellett vagy helyett, amely az eredeti angol nyelvi sajátosság miatt nem utal a pozíciót betöltő személy nemére. Hasonlóan például a rendőr (policeman) használatához. Lásd még magyar próbálkozásoként: ombudsnő.

2. Laureen D'Ambra (1996) : Survey of Ombudsman Offices for Children in the United States